

בדברי הרשב"ם בשטרא זייפא והצעה בענין מיגו

- א -

איתא בגמ' בבא בתרא (לב:) דפליגי רבה ורב יוסף במעשה דשטרא זייפא, דרבה הימניה במיגו דאי בעי אמר שטרא מעליא היא, ורב יוסף דחה מיגו זו, וטען על רבה, "אמאי סמכת אהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא הוא". ונחתו הראשונים לבאר סברת רב יוסף, ואיך קשור מצב השטר לנאמנות המיגו, דמ"מ עדיין היה יכול לטעון שטרא מעליא הוא. וכתב הרשב"ם, "דלא דמי לשאר מה לו לשקר שבגמ', ששתי טענות יכולות להיות אמת, אותה שטען ואותה שהוא היה יכול לטעון ולא טען, דאמרינן מיגו. אבל הכא, דמי למה לו לשקר במקום עדים, שהרי כל כחו וחזקתו בקרקע זו על ידי האי שטר ... והלא מודה שהשטר פסול, והודאת בע"ד כמאה עדים, ואלו באו שני עדים שאמרו שהוא פסול, ליכא תו מה לו לשקר".

ולכאורה, יש להעיר כמה הערות. חדא, מהי הכוונה ד"כל כחו וחזקתו" בהאי שטר? שני, מהי הכוונה והדמיון למיגו במקום עדים? למעשה, לא באו עדים להעיד שהשטר מזוייף. ואם הכוונה הוא שהודאתו פועלת סתירת המיגו (שכן משמע מדבריו), איך חלוק מפה שאסר, שאין הודאתו פועל מצב של מיגו במקום עדים?

- ב -

ידוע חקירת גדולי האחרונים בגדר מיגו, אם מהני בתורת אנן סהדי שקושטא קאמר, או אם מהני בתורת "כח הטענה". ונציין פה דברי הג"ר אלחנן בקובץ שעורים (ח"ב ס"ג), בגדר כח הטענה, "דאינו מטעם אנן סהדי אלא שהוא דין נאמנות דבכח הנאמנות שיש לו לטעון טענה אחרת, נאמן גם על טענה זאת שהוא טוען".

ומלבד כל הראיות שבהן דן הג"ר אלחנן שם, יש להעיר עוד ג' הערות על הצד שגדר מיגו הוא נאמנות פשוטה, דאי לאו קושטא קאמר, יש לו טענה עדיפה מינה.

חדא, ידוע קושיית העלוי ממיצ'יט (סי' נא) שאם מהני מיגו כנאמנות פשוטה, "נמצא דהשתא שתי הטענות פוטרות, וא"כ נמצא דשוב ליכא ראייה, דאיכא למימר לעולם הא דטען עכשיו הוא שקר, ומאי אמרת, דהא אי שקר היה לו לטעון שקר אחר, מה לו האי שקר, ומה לו האי שקר, כיון דאין לו נפקא מינה". (ומכח זה מחדש העלוי ממיצ'יט פשט אחר במיגו, דמיגו פועל ספק אם טוען אמת, ומספק אין להוציא ממנו ממון). ובעצם, כשהבעל דבר טוען טענתו האחרת והגרועה, רצונו וכוונתו הוא שב"ד יאמינוהו ע"י המיגו. וממ"נ, אם סובר שב"ד לא יאמינוהו, ושלא יקובל טענתו, אטו בשופטני עסקינן שיטענו בב"ד אע"פ שברור להם שלא יקבל טענתו? אלא שדעתו הוא שע"י המיגו ב"ד יאמינו לו (ומבקש כן מב"ד, אילו הייתי רוצה לשקר, יש לי טענה יותר טוב ממנה) וא"כ, בדעתו שתי הטענות שוות ושניהם מועילות, ושוב אין כאן ראייה.

ובזה, אולי אפשר לומר, שקודם שנודע דין מיגו, הטוען רוצה שב"ד יאמינו לו, ושיש אפשרות לזה, אלא שאינו ברור לו שיאמינוהו. ואז אפשר שהמיגו הראשונה יכולה להיות ראייה שקושטא קאמר. אבל עדיין אין כאן ראייה מאחר שנודע דין מיגו.

ועוד, בעצם הסוגיא של שטרא זייפא, לכאורה קשה לומר שאנן סהדי קושטא קאמר מאחר שזייף שטר והביאו לב"ד.

ועוד, וכן יש להעיר משיטת הראשונים בענין טוען וחוזר וטוען, שמבואר בר"י מגאש דכל זמן שלא באו עדים יכול לעקור טענתו הראשונה לגמרי, מיגו דאי בעי קאי אטענתיה קמייתא ומפטר. ולכאורה ג"כ קשה להאמינו מטעם אנן סהדי מאחר שמשקר לפנינו ומשנה טענתו. ועוד מכיון שעדיין לא באו עדים, כל טענותיו שוות לפטור, ומהי הראייה. יודע הוא שבלא עדים אין חלוק בין טענותיו.

- ג -

ושוב יש לעיין בעצם סברת כח הטענה. דקשה טובא, איך מהני נאמנות של טענה אחת לסייע לטענה אחרת לגמרי? ואולי יש להציע, דבעצם יש לחקור בכל טענה, מה מכריע נאמנות? על איזה דבר תלוי נאמנות הטוען? ובאופן פשוט, מסתבר שטענה תלויה בחזקה. דהיינו, שנאמן לטעון קרקע זו לקוחה היא בידי אם החזיק בה שלש שנים, שהחזקה מברר אמתת טענתו, דמדלא מיחה ודאי מכרו לו. ונאמן לטעון במטלטלין שלקוח הוא בידו, דחזקה מה שתחת ידו של אדם שלו הוא. בחוב נאמן לטעון פרעתי, או מטעם חזקת ממון או מטעם הממע"ה.

וכן בשטר, נאמן המלוה נגד הלוה ע"י האומדנא של שטרך בידי מאי בעי. דהיינו שבהרבה טענות, עצם הנאמנות תלוי בסבה אחרת המכרעת, או אומדנא, או חזקה, או כלל הממע"ה. (ואז יל"ע אמאי בעינן טענה כלל, דמצאנו בדברי רבנו יונה כח :-כט. דבמטלטלין אה"נ דלא בעינן טענה.) ואז יש לנו אופן להבין סברת כח הטענה, והוא, שמיגו מהני באופן זו, שהסבה המכרעת והנותנת נאמנות לטענה אחת, פועלת הנאמנות לטענתו השניה ג"כ. למשל, נאמן לטעון קמאי דידי זבנה מיגו דלקוחה היא בידי, מכיון שאותה הסבה המכרעת שמסתמא המרא קמא מכר את הקרקע ולקחה האי, מכרעת שמכרה לאחר והאי לוקח לקחה ממנו.

ואולי בזה יבוארו יותר דברי הרשב"ם. ד"כחו וחזקתו בקרקע", הכוונה תהיה שלכל טענה, בעינן סבה חיצונה להכריע נאמנותה. ופה, סבת נאמנותו היא דוקא השטר, דהא אין לו חזקת ג' שנים. ומאחר שהודה שהשטר מזויף, שוב אין כאן סבה להאמין טענתו ששטרא מעליא הוה לי ואירכס.

ומעתה אפשר לנו ג"כ לחלק בין הציור של שטרא זייפא לפה שאסר בעלמא; דפה, לאחר הודאתו אין כאן שום סבה חיצונה להאמינו. אבל בפה שאסר, אפילו לאחר הודאתו, נשאר הוא אם סבה חיצונה המכרעת לו; למשל, אם היה מוחזק בקרקע והודה שמכרה לו הטוען המערער עליו, (אפי' אין לו חזקת ג' שנים) נשאר המודה עם תפיסה על הקרקע, והמערער עליו עדיין הוא מוציא ממנו (אבל באמת צ"ב אמאי אינו נעשה מרא קמא ע"י הודאת המחזיק. ואולי א"א לו לטעון אם כל תביעתו מיוסד בטענת זולתו, ואכמ"ל). משא"כ פה, לאחר הודאתו אין לו שום זכות בב"ד כלל נגד מרא קמא.

- ד -

ואולי שייך סברא זו בדברי הרמב"ן והרשב"א בענין מיגו במקום עדים (לא.). דכתבו שם לבאר סברת רבה דמהני מיגו במקום עדים, שבוודאי אין הכוונה שנאמנים נגד עדות ממש, אלא שבלשון הרשב"א, "אליס מיגו, דכל היכא דאיהו מצי טעין ולתקן דיבוריה, אנן נקום ונטעניה ונתקן דיבוריה, ונימא דסמכי עלה כדאבהתי קאמר". ולכאורה קשה לומר שהאי מיגו מהני בתורת אנן סהדי דקושטא קאמר, אם אנו צריכים לילך נגד סתמות דבריו ולתרוצם. אבל לפי דברינו, מובן יותר, דמכח חזקתו, יש אומדנא שמסתמא הוא הבעלים,

(שיש עדיין שתיקת המרא קמא). ומטעם זה, מכריע טענתו ג"כ, ומתרצים אנו את דבריו להשתלב עם איך שהמצב נראה לב"ד.¹

- ה -

אולם, עדיין איך מוסבר שיטת רבה, שנאמן אע"ג שזייף השטר. ועוד, דברי הרשב"ם הם דעת יחיד בפירוש הסוגיא שם (אף שמסברא שייך לדבר על כח הטענה בדעת הריב"ם ג"כ בענין מיגו להוציא) ואז יש להציע מהלך אחר בהבנת מיגו, שאולי יבאר יותר תרוצו הראשון של הר"י (מובא בתוס' שם) וירוויח עדיין קושיותנו הנ"ל. דבעצם, בסברת "בידו" הנמצא באיסורים, ג"כ יל"ע אמאי מועיל. דממ"נ, אם איש כשר הוא (המעיד) ולא יעיד על טבל שהופרשה תרומתה, מה בכך שבידו לתקנה? הא לא יעיד על טבלים שהם תרומה. ואם חשוד הוא שיעיד שקר, מה בכך שיכול לתקנה, הא למעשה עכשיו חשוד לשקר. וכן בגירושין ודיני ממונות, (כמבואר ביש נוחלין) ממ"נ, אם חשוד להעיד שקר, מאי עבדי ליה שבידו לתקן? (אף שהשמעתא, מובא בקובץ שעורים שם ס"ג, חילק בין בידו באסורים לבידו בממונות וגירושין).

אלא שלכאורה מוכח שאין "בידו" מוסיף לו נאמנות, אלא שהיא סברא לב"ד להכריע ולפסוק כדבריו. דהיינו, שאם יכול הוא לשנות את המצב להיות כדבריו, מסתבר ושייך שיעשה זאת אם ב"ד לא ישמעו לו, והפוכי מותרת למה לי. וג"כ עדיף מחזקה בכה"ג, שהחזקה עביד להשתנות ואינו הכרעה במקום שבידו של המעיד לעקור אותה.

ואז במיגו ג"כ, אולי אפשר לפרשו כן. שבאופן שיכול הבע"ד לטעון שקר, ועי"ז יזכה בדין, אז א"א לב"ד להכריע עוד איזהו טענת האמת ואיזהו השקר, וניחא להו לקבוע ההכרעה ע"פ טענת הבע"ד.² דומה לענין פה שאסר,

¹ דהיינו, שבאופן שעפ"י כללי הבית דין תעלה מהם שקר (שאם יפסוק ע"פ החזקה גרידא כפי ראות עיניהם, שני הבע"ד מודים שטענתו האחרת שקר הוא) בטל הני כללים; והיה ביד בעל המיגו לקבוע הדין ע"פ דבריו, אז ניחא להו לב"ד לקבוע ההכרעה כוותיה, כי מפיו אנו חיים.

² ושמה לפעמים תיקנו תקנה כללית ולפעמים תיקנו על כל מקרה ומקרה. וזה דומה קצת למה שכתבו מקצת אחרונים שלפעמים אמרינן בטלה טעמא לא בטלה תקנה ולפעמים לא אמרינן כן, ותלוי אם כללו הטעם בתקנה, שבכה"ג התקנה קיימת רק במקום שהחשש מצוי, אבל אם תיקנו

ש"מפיו אנו חיים", דניחא להו לקבוע ההכרעה ע"פ דבריו, כי כל מה שיודעים על המצב נודע על ידו, וסברא הוא שיקבלו דבריו.

ואולי עי"ז יובנו דברי הר"י בתירוצו הראשון, דלא מהני המיגו משום "שהוצרך לשקר תחילה". ולכאורה קשה, דאם כוונתו ששקר תחילה, היה לו לומר כן בפירוש. מהי "הוצרך לשקר"? ולפי דברינו, אפשר לומר שכמו באיסורים, אם אגלאי מילתא שלא היה בידו להפריש התרומה או לגרש אשתו מאיזה טעם, בטל סברת ה"בידו", במיגו ג"כ בעצם לא היתה בידו לטעון טענה זו, ואשתכח שעפ"י כללי ב"ד לא היתה לו טענה זו, ולא היה "בידו" לשקר.

תקנה כללית, ולא כללו הטעם בנוסח התקנה, התקנה קיימת אף במקום שאין החשש מצוי. אולם, לכאורה חילוק זה אינו שייך כאן, ואכמ"ל.